

УДК 343.345.1

**ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА США**

**COUNTERACTION TO LEGALIZATION (LAUNDERING) FROM CRIME:
COMPARATIVE ANALYSIS OF EUROPEAN COUNTRIES AND THE UNITED STATES**

Романько П.С.,
*здобувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

У статті здійснено розгляд актуального питання щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Проведено порівняльно-правовий аналіз законодавства європейських країн та США у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, з оцінкою доцільності упровадження найбільш перспективних інститутів у вітчизняне правове поле. Зроблено актуальні висновки та пропозиції щодо вказаної проблематики.

Ключові слова: порівняльно-правовий аналіз, законодавство зарубіжних країн, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінанси.

В статье исследован актуальный вопрос по борьбе с отмыванием доходов, полученных преступным путем. Проведен сравнительно-правовой анализ законодательства европейских стран и США в сфере противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, с оценкой целесообразности внедрения наиболее перспективных институтов в отечественное правовое поле. Сделанные актуальные выводы и предложения по указанной проблематике.

Ключевые слова: сравнительно-правовой анализ, законодательство зарубежных стран, легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем, финансы.

The article deal with current issues of combating money laundering crime. A comparative legal analysis of the legislation European countries and the United States in combating legalization (laundering) of proceeds from crime on the reasonability of the introduction of the most advanced institutions in the domestic legal framework. Made relevant conclusions and proposals on this subject.

Key words: comparative legal analysis of legislation of foreign countries, legalization (laundering) of proceeds from crime and finances.

Актуальність теми. Проблема економічної злочинності, на якій зосереджено увагу в цій статті, є надзвичайно важливою, й у контексті сучасних тенденцій розвитку суспільства потребує принципового осмислення та адекватного вирішення.

Економічне зростання сучасного суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, що набувають особливого поширення в період реформування економічної системи, серед них такі складні та небезпечні для української держави соціально-економічні явища, як тіньова економіка й особливо її кримінальна складова, організована злочинність із проникненням у систему економічних відносин, корупція на всіх шаблях державного управління, відмивання коштів як механізм забезпечення функціонування тіньових економічних відносин, відтворення економічного потенціалу організованої злочинності, непродуктивний відтік капіталу за кордон за наявності дефіциту інвестиційних ресурсів тощо [1, с. 118–119].

В наш час відмивання коштів як соціально негативне явище стало дуже поширеним. Кримінальне законодавство для виявлення правопорушників та для недопущення скоєння злочину повинно передбачати усі ймовірні варіанти вчинення злочину. Відмивання в цьому випадку не є виключення, а можна навіть говорити і про те, що протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є першочерговою ланкою в протидії зі злочинцями. Усі кошти, отримані від наркобізнесу, торгівлею людьми, зброєю, проституції та від інших злочинів, не зможуть поставлятися в оборот коштів без їх легалізації [2].

Відтак, дослідження законодавства зарубіжних країн є важливим аспектом протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Стан дослідження. Проблеми легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, досліджують багато вчених, але лише невелика група вчених приділяє достатньо уваги саме складу цього злочину. Одними з таких авторів є М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш, В.С. Зеленецький, О.Є. Користін, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, В.Я. Тацій, С.С. Чернявський та інші.

Метою цієї статті є здійснення порівняльно-правового аналізу міжнародного законодавства США та країн Європи з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виклад основних положень. Створення ефективно діючої законодавчої бази з метою боротьби з відмиванням кримінальних капіталів є однією з найактуальніших задач, що стоїть перед органами законодавчої і виконавчої влади і системою правосуддя багатьох країн світу. Проблема криміналізації розглянутого діяння почала знаходити своє вираження в нормах права окремих країн вже в 70-і роки нинішнього сторіччя. У цей час нормативні акти світового співтовариства й індустріально розвинених країн Заходу надбали рис системності та взаємозв'язку між собою. У світовій законотворчій практиці склалися різні рівні законодавства про кримінальне переслідування осіб, що здійснюють легалізацію злочинно

одержаних майнових цінностей. Диференційовану систематизацію нормотворчих підходів доцільно здійснити за ознакою ступеня їхньої глобальності, тобто за сферою їхньої дії в міжнародному просторі.

З позиції порівняльного правознавства можна виділити три взаємозалежних і супідрядних рівня правового регулювання:

1. Глобальний рівень – Конвенції й угоди Організації Об'єднаних Націй, акти інших організацій та об'єднань світового співтовариства. Правові документи, прийняті ООН, накладають на держави світу, що приєдналися до цих рішень, визначені міжнародно-правові зобов'язання основного характеру.

2. Рівень великих регіонів світу для України – насамперед, це міжнародні угоди в межах Європейського Союзу, директиви Ради Європи, рішення комісій Європейського Співтовариства, угоди в межах СНД.

Угоди, що укладаються на цьому рівні, орієнтуються в багатьох принципових питаннях на міжнародно-правовий базис, створений ООН, правові акти першого рівня. Разом з тим, рішення другого, регіонального рівня конкретизують положення Конвенцій світового співтовариства, а подекуди навіть по-іншому підходять до кваліфікації тих чи інших явищ.

Було б некоректно в юридичному змісті назвати цей рівень похідним від першого, однак в рамках досліджуваної теми необхідно підкреслити, що правові принципи ООН мають величезне значення для нормотворчої практики на європейському рівні і безпосередньо впливають на розвиток підходів Європейського Співтовариства в цьому питанні.

3. Національний рівень – кримінальне, адміністративне, фінансове та інші законодавства окремих країн світу. Цей рівень знаходиться в найбільш супідрядному положенні щодо норм першого і другого рівнів. Національне право завжди розвивається в тому чи іншому ступені з урахуванням принципів і положень міжнародного права. Таким чином, будь-яка держава в певному плані «зв'язана» тими міжнародними угодами, учасником яких вона є. Створення і розвиток законодавств європейських країн в галузі боротьби з легалізацією кримінальних капіталів детерміновано подвійним чином – впливом конвенцій ООН і зобов'язаннями, що випливають з участі в Угодах Європейського Співтовариства. У цих випадках національному законодавцю надана дуже обмежена воля дій. Яскравий приклад тому – норми права більшості європейських країн, які відтворюють (з відомими елементами національної специфіки) принципів положення директив Ради Європи. Однак ця єдність законодавчих тенденцій зовсім не означає одночасність їхнього перетворення в життя в різних країнах. Обсяг і якісний рівень прийнятих на сьогоднішній день рішень у досліджуваній галузі в різних країнах неоднаковий. Це обумовлено багатьма причинами політичного й економічного характеру. Подібні розходження надають матеріал для порівняльно-правового аналізу [3, с. 16].

Не було б перебільшенням сказати, що в наш час основною рушійною силою розвитку світового

законодавства про кримінальне переслідування за відмивання злочинних доходів є ініціативи провідних індустріальних країн Європи й Америки. Ці ініціативи регулярно виникають з боку глав держав і урядів так називаної Великої сімки. Так, за пропозицією США в липні 1989 року в Парижі на щорічній нараді керівниками семи провідних індустріальних країн і президентом Комісії Європейського Співтовариства була створена постійно діюча робоча група за назвою «Спеціальна група з фінансових дій проти відмивання грошей» (FATF). Ця робоча група складається з представників країн Великої сімки (США, Японія, Франція, Німеччина, Великобританія, Італія і Канада) і Комісії Європейського Співтовариства. До участі в роботі групи були запрошені ще 8 країн – Швеція, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Швейцарія, Австрія, Іспанія й Австралія. З осені 1991 року в роботі Спеціальної групи беруть участь представники всіх держав-членів Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), а також Сінгапур і Гонконг (подальша участь останнього у зв'язку з переходом улітку 1997 року під державну юрисдикцію Китаю проблематична). Основна мета діяльності Спеціальної групи полягає в підготовці оглядів про сучасний рівень міжнародного співробітництва у сфері протидії з легалізацією злочинно одержаних доходів, у виробленні рекомендацій з подальшого розвитку законодавства і, особливо, у сприянні якнайшвидшому укладанню багатосторонніх угод про превентивні заходи і правову взаємодопомогу в цій галузі.

Сьогодні США – це та країна, в якій на основі тридцятирічного досвіду протидії відмиванню кримінальних грошей склалася найбільш змістовна і розгалужена система законодавства з проблематики, що розглядається. Ця система постійно поповнюється новими нормативними актами як на федеральному рівні, так і на рівні штатів.

Політичного забарвлення було надано фінансовому скандалу, коли авіакомпанія «American Airlines» була обвинувачена у веденні подвійної бухгалтерії для одержання грошей, пожертвуваних з метою їх легалізації на президентську передвиборчу компанію Р. Ніксона. У 1991 році був закритий Міжнародний банк кредитів і комерції, відомий як Бі-Сі-Сі. У ньому «відмивалися» гроші не тільки про-іранської терористичної організації «Хесболлах», наркоділків з Латинської Америки, але й спецслужб деяких країн: ЦРУ, британської MI-5, ізраїльської «Моссад» тощо [4, с. 107].

За оцінками експертів, розмір щорічних «відмивань» у США (країні, яка однією з перших зіткнулась з проблемою легалізації злочинно здобутих капіталів і стала новатором у розробці на національному рівні кримінального та загальноекономічного законодавства з протидії відмиванню) сягає понад 100 млрд доларів у всьому світі [5, с. 39].

Значним «антилегалізаційним» кроком у США стало прийняття в 1970 р. Закону «Про банківську таємницю» (Bank Secrecy Act) [6, с. 65–68]. Відповідно до цього Закону фінансові установи, до яких

відносяться банки, маклери і торговці цінними паперами, чекові касири, телеграфні компанії, що мають ліцензію, казино із загальним річним доходом більш 1 млн доларів, поштова служба і деякі інші організації зобов'язані зберігати (щонайменше 5 років) обліково-звітну документацію таких видів, що найчастіше використовуються в кримінальних, податкових розслідуваннях, судових процесах (досьє на клієнтів, зразки підписів, рахунки, картки бухгалтерського обліку й інші) [7, с. 72–73].

У Загальному Законі «Про превенцію і контроль за зловживанням наркотиками» 1970 року (CDAPA) [8] і в Законі «Про вимагательські й корумповані організації» 1970 року (RICO) [8] міститься ряд норм про протидію з відмиванням злочинних доходів. Останній з названих законів заклав принципові основи протидії з організованою злочинністю в США. Одна з першочергових цілей Акта RICO полягає в запобіганні усіх форм проникнення майнових цінностей злочинного походження в легальну економіку. Відповідно до цього акта заборонена інфільтрація в легальний оборот доходів від численних видів злочинів, передбачених федеральним законодавством, і від ряду діянь, визнаних злочинними за законодавством окремих штатів. Відмітною рисою Акта RICO є положення про те, що правоохоронні органи не зобов'язані представляти суду доказу злочинної змови чи приналежність окремих осіб до організованої злочинності, для кримінального переслідування досить факту, що об'єктивно має місце здійснення як мінімум двох типових для організованої злочинності карних діянь.

Активні заходи для протидії легалізації брудних грошей у США на федеральному рівні приймалися ще з 1970 року, але сам процес, діяння «відмивання доходів злочинного походження» був визначений як конкретний злочин тільки в 1986 році у зв'язку із прийняттям Закону «Про боротьбу з відмиванням грошей» [9, с. 40]. У 1988 році цей закон, а також формулювання складу злочину – легалізації кримінальних грошей – були доповнені другим Законом «Про зловживання в галузі наркотиків». Спираючись на ці акти, як злочинне відмивання розглядаються два карних правопорушення: легалізація кредитно-грошових документів і здійснення грошових операцій у відношенні власності, витягнутої з точно визначеної злочинної діяльності. Перша норма установлює відповідальність за відмивання грошей за допомогою оформлення фінансової операції або перевезення чи відправлення переказу кредитно-грошових документів. При фінансовій операції правопорушення має місце в тому випадку, якщо особа знає, що майно, включене в неї, являє собою доходи від злочинної діяльності, але, незважаючи на це, здійснює операцію з наміром сприяти продовженню правопорушення, або, знаючи, що операція призначена для приховання характеру, місцезнаходження, джерела доходу чи для обходу якої-небудь вимоги про надання звіту про доходи, здійснює цю операцію. При аналогічних умовах вважається злочином відмивання грошей під час перевезення чи пересилання кредитно-грошових документів.

Особа, яка навмисно чинить з фінансовою установою грошову операцію у відношенні добутої злочинним шляхом власності, витягнутої з точно визначеної злочинної діяльності на суму більш 10 000 доларів, є суб'єктом другого правопорушення.

На підставі американського законодавства, під злочинною діяльністю розуміються злочини, зв'язані з нелегальним обігом наркотиків, фальшивомонетництвом, контрабандою, банківськими чи біржовими шахрайськими операціями, грабіжництвом, крадіжками, шпигунством, корупцією, вимаганням та ін. Цікаво відзначити, що при наявності основних передумов злочинності походження доходу, намір обійти обов'язок ідентифікування і декларування (при трансакціях на суму понад 10 000 доларів) кримінально карано. Крім того встановлено, що один лише поділ великої суми кримінальних грошей на більш дрібні частини усередині однієї фінансової установи саме по собі утворить склад злочину, незалежно від того, чи доказові при цьому конкретні наміри легалізаторів і чи досягнута тим самим кінцева злочинна мета чи ні.

За здійснення такого злочину як покарання передбачені грошові штрафи до 500 000 доларів і (чи) позбавлення волі терміном до 20 років [7, с. 60–78]. Відповідно до вказівок Міністерства Фінансів США фінансові та банківські установи зобов'язані не робити ніяких угод на суму понад трьох тис. доларів з клієнтами, що не можуть подати документи, достатні для посвідчення їхньої особистості. Крім цього, фінансові інститути повинні негайно інформувати компетентні органи про підозрілі угоди, укладені їхніми клієнтами, незалежно від суми операції.

Організація і проведення розслідування злочинної діяльності по відмиванню злочинних доходів у США знаходиться в компетенції прокуратури і слідчих суддів, Департаменту по боротьбі з відмиванням грошей при Міністерстві юстиції, уповноважених співробітників податкових управлінь, служби митниці, спеціальних інспекційних підрозділів установ пошти. З 1990 року найбільш серйозними кримінально-караними діями в цій галузі займається спеціально створений правоохоронний орган – Національний Центр з проведення фінансових розслідувань [3, с. 39].

Переходячи до порівняльно-правового аналізу законодавства країн Європи з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, слід відзначити, що законодавство держав Європи щодо протидії з відмиванням грошей у своїй основі вже склалося. Його утворює сукупність норм, закріплених у кримінальних кодексах і спеціальних законах.

У той же час варто зазначити, що європейські держави поступово залучаються до протидії з відмиванням грошей. Однією з перших країн, що закріпили правове забезпечення протидії з таким видом злочинної діяльності, була Італія. У значній мірі сприяло цьому зростання мафіозної злочинності.

Діяльність злочинних співтовариств, що прагнуть укласти нажиті капітали в економіку країн-членів ЄС, викликала до життя нову хвилю законотворчос-

ті. Як приклад можна назвати Бельгію, що прийняла закон, спрямований на протидію відмиванню грошей, одержаних від здійснення різних видів злочинів.

У Франції, Данії та деяких інших державах діють специфічні нормативні акти, що регламентують протидію з відмиванням грошей, «отриманих у результаті здійснення злочинів, зв'язаних з наркотиками». У деяких державах, наприклад, у Швейцарії та Німеччині, питання протидії з відмиванням грошей одержали закріплення в Кримінальному кодексі [3, с. 39].

В Австрії ведеться активна підготовка до прийняття нормативних актів, що стосуються протидії з відмиванням грошей. Владні структури цієї держави побоюються, що пробіли в законодавстві в цьому плані наносять і можуть нанести величезний матеріальний і моральний збиток їх суспільству. У цьому зв'язку варто помітити, що їхні тривоги є немарними. Так, в Австрії можна активно використовувати посередників, що допомагають, зокрема, наркомафії відмивати легальним шляхом великі грошові суми.

Законодавством перерахованих держав передбачаються максимальна і мінімальна межі покарання за злочини, пов'язані з відмиванням грошей. Так, якщо в США максимум позбавлення волі, що загрожує за відмивання грошей, дорівнює 20 рокам, а у Великобританії – 14 рокам, Франції – 10 рокам, то в Бельгії верхня межа позбавлення волі, передбаченого за такий злочин законом, дорівнює всього 5 рокам. У Швейцарії дії, пов'язані з відмиванням грошей з обтяжуючими обставинами, карають тюремним ув'язненням чи каторжними роботами також терміном до 5 років.

Як альтернативу позбавленню волі чи разом з цим видом покарання практично у всіх країнах призначається також штраф. У деяких державах передбачається досить велика сума штрафу: наприклад, у США – до 500 000 доларів чи в розмірі подвійної вартості майна, використаного в угоді; в Італії – від 2 до 30 млн лір; у Франції – від 50 000 до 500 000 франків.

З обставин, що обтяжують відповідальність, у розглянутих країнах на першому місці перебуває вчинення злочину, пов'язаного з відмиванням грошей в складі банди; на другому – рецидив; на третьому – наявність великих сум «відмитих» грошей чи одержання винною особою значних винагород [3, с. 51–52].

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, можна дійти висновку, що законодавством більшості держав передбачені покарання за вчинення злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей. У деяких країнах Європи, де відсутні закони щодо протидії з відмиванням грошей, ведеться активна підготовка до їхнього прийняття. Другий висновок зводиться до того, що між окремими справами існують значні розходження в санкціях злочину, пов'язаних з відмиванням грошей. Деякі держави, їх небагато, дуже лояльно ставляться до здійснення в них незаконних фінансових угод, а отже, і в підході до покарання. Третім висновком є наявність у розглянутих країнах твердого регулювання питань покарання за участь в організованих групах (злочинних співтовариствах), що займаються

відмиванням грошей, кількаразове здійснення злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей, наявність великих коштів, одержаних у результаті злочинного бізнесу. Необхідно відзначити, що тенденція до та-

кого регулювання простежується не тільки у великих індустріально розвинутих країнах, наприклад, у США, але й в порівняно невеликих державах, наприклад, у Швейцарії [10, с. 117–118].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Користін О.Є., Бортник С.М. Актуалізація окремих напрямів правоохоронної діяльності у протидії економічній злочинності / О.Є. Користін, С.М. Бортник // Науковий вісник НАВС. – К., 2013. – Вип. 4(89). – С. 118–125.
2. Шкурко М.І. Склад злочину, передбаченого статтею 209 кримінального кодексу України (легалізація (відмивання), доходів одержаних злочинним шляхом) / М.І. Шкурко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2012/07994e1fa5b3b234f6879e86e4329467.pdf>.
3. Мезенцева І.Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Кримінальне право і кримінологія, кримінально-виконавче право» / І.Є. Мезенцева. – Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2002. – 215 с.
4. Бондарева М.В. Відповідальність за відмивання злочинно здобутих доходів за кримінальним законодавством США / М.В. Бондарева // Право України. – 1999. – № 7 – С. 107–111.
5. Савченко А. Відмивання грошей: кримінально-правові і порівняльний аспекти / А. Савченко // Право України. – 1997. – № 5. – С. 38–42.
6. Keller P. Das Geldwaschegesetz aus Sicht der Zollfahndung. Berlin. – 1994. – P. 65–68.
7. Грязные деньги и закон: правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов. / под. ред. Е.А. Абрамова – М. : «ИНФРА-М.», 1995. – 296 с.
8. U.S. Code Cong. And Administrative News. / 14. – 980 p.
9. Muller C. Geldwascherei – Motive – Abwehr – Formen. St. Gallen. – 1992. – S. 38–43.
10. Мезенцева І.Є. Відповідальність за відмивання брудних коштів за законодавством Австрії та Швейцарії / І.Є. Мезенцева // Вісник Університету внутрішніх справ. – 2000. – Вип. 12. – Ч. 1. – С. 117–118.